

OSMÝ SVAZEK ANTOLOGIE Z DIEL FILOZOFOV

Osmý svazek dnes už známé a vyhledávané *Antologie z diel filozofov* (kromě něho dosud vyšel svazek IV, V, VII a IX) sestavovatelé nazvali *Pragmatismus, realismus, fenomenológia, existencialismus*. Svazek obsahuje úvodní studii nazvanou stejně jako celý svazek (jejím autorem je Ján Bodnár, který je současně redaktorem svazku; s. 7–42), ukázky z filosofického díla Jamesova, Deweyho, Bergsonova Jaspersova, Sartrova, Heideggerova, Santayanova, Croceho, Husserlova a Whiteheadova, vždy s filozofovou fotografií a krátkým medailónkem o myslitelově životě a díle (s. 43–590), bibliografii (s. 541–560) a ediční poznámky se seznamem přeložených děl či jejich částí a jmény překladatelů (s. 601–602).

Vydáním recenzovaného svazku dosáhl počet už publikovaných svazků téměř poloviny (až vyjde připravovaný šestý svazek, bude již tato polovina překročena). Při této příležitosti bude snad na prospěch věci, jestliže se stručně zamyslíme nad tím, jak se daří realizovat celý projekt *Antologie*, jejímž vědeckým redaktorem je Igor Hrušovský. Projekt vzbudil velké naděje. Myslíme, že dnes už možno konstatovat, že tyto naděje nebyly zklamány, a to zvláště ne v těch svazcích, které jsou dostatečně sevržené a jejichž sestavovatelé nebyli ve zvlášť velké „prostorové“ tísní při rozhodování o tom, co do *Antologie* zařadit a co nikoli. Domnívám se, že se to týká hlavně svazku IV, VI a hlavně IX, který je vzácně monotematický, protože se soustřeďuje téměř výhradně na novopozitivistický scientismus. Před těžkým úkolem stáli, jak se zdá, sestavovatelé, už když rozhodovali o tom, co vybrat do sedmého svazku, v němž čtenářům představili nejen pozitivismus (starý

a střední), ale také voluntarismus (Schopenhauera), Nietzscheho, obě nejdůležitější novokantovské školy a Diltheye. Podobně těžký úkol řešili ti, kdo sestavovali recenzovaný osmý svazek, jehož název už svou čtyřčteností je něčím ojedinělým ve srovnání s tituly ostatních svazků, dokonce i s titulem sedmého svazku, který je „jenom“ trojčetný; zní totiž *Positivismus, voluntarismus, novokantovstvo*.

S ohledem na tyto obtíže vzdávám se jakýchkoli pokusů o kritické připomínky požadující, aby z celkového díla myslitelů, s nimiž se v osmém svazku počítá, bylo ještě zařazeno něco jiného, nějaká další práce nebo její část, i když by bylo možno si přát leccos. V socialistickém Československu by např. věci prospělo, kdyby do recenzovaného sborníku byla zařazena Sartrova stať, v níž tento filozof pregnantně charakterizuje jednak vztah svého typu existencialismu k marxismu, jednak místo marxismu v současné epoše; přeložený výňatek z Úvodu ke *Kritice dialektického rozumu* je v podstatě jen autorovou kritikou některých nedomyšleností v různých koncepcích materialistické dialektiky.

Jsem ochoten uznat, že se nemohlo pro nedostatek místa zařadit nic z díla žádného příslušníka frankfurtské sociologicko-filosofické školy. Myslím však, že o této škole mohla být v úvodní studii aspoň zmínka, třeba v souvislosti s novohegelianismem. (Zčásti se to dá napravit v jedné z úvodních studií k oběma posledním svazkům, které mají být podle projektu věnovány filosofii marxistické. Nelze však nevědět, že příslušníci této školy se buď nikdy k marxismu otevřeně nepřihlásili, např. *Th. Adorno*, nebo — to ostatně platí ve značné míře i o těch prvých — jejich pojetí marxismu je tak široké, že při vši tolerantnosti

a veškerém přihlížení k neurčitosti hranic mezi tím, co je a co není marxistické, jejich dílo do desátého a jedenáctého svazku přece jen nepatří.)

Myslím, že dílo dvou významných nemarxistických myslitelů 20. století nemělo z tohoto svazku vypadnout (vypadlo z něho bohužel dokonce v podobě tak radikální, že o něm není zmínka ani v úvodní studii), totiž dílo Nic. Hartmanna a Teilhard de Chardina. Dílo toho druhého nemělo být přehlédnuto už proto, že svazek je věnován buržoaznímu antropologismu (ovšem také některým „návrátům ve filosofii“); bez T. de Chardina není přece obraz nemarxistického antropologismu 20. století úplný. Aspoň stručná zmínka o prvním z obou jmenovaných filosofů by zase aspoň poněkud obohatila obraz realismu 20. století; ukázky z děl Santayanových a Whiteheadových neumožňují čtenáři učinit si o tomto realismu dostatečně plastickou představu. Ukázka z díla Nic. Hartmanna zde chybí také proto, že tento filosof se jako jeden z mála pokusil v dvacátém století vybudovat ontologii bez uvědomělého využití dialektiky; přitom jeho pokus obsahuje nemálo zajímavého především tam, kde filosof uvažuje aspoň bezděčně a živelně dialekticky. Kromě toho jsme poněkud překvapeni, když čteme, že Jaspers rozeznává čtyři sféry reality: „anorganickou přírodu, svět živých organismů, duševno ako vnútornú skutočnosť a ducha (Geist) ako racionálny princíp“ (str. 26), a nedovídáme se současně, že téměř týchž slov použil při svém pokusu utřídit jsoouco dávno před Jaspersem Nic. Hartmann.

Jak v souboru ukázek, tak v úvodní studii je existencialismus prezentován tak, že čtenář může nabýt dojmu, že jde o filosofický směr bez vnitřní návaznosti na celkový filosofický vývoj a soudobé filosofické koncepce. Takový dojem sestavovatelé asi vzbudit nechtěli, protože jistě vědí, že při vši radikálnosti svých obrátů je existencialismus v podstatě plodem německé duchovědné filosofie (v té souvislosti se zdá, že v úvodní studii by měl být W. Dilthey

znovu aspoň připomenut) a že fenomenologie v něm našla své nejlivnější a nejpočetnější stoupence. Domnívám se, že v našich podmínkách je funkční, když se ukázky z díla Husserlova zařadí až za ukázky z děl nejvýznamnějších existencionalistů (ukázky z díla Heideggerova by však měly být před ukázkami z díla Sartrova); podtrhuje se tím především skutečnost, že fenomenologie je na prvním místě metoda, a pak teprve teorie. Tuto teorii jako marxisté odmítáme, racionální momenty fenomenologické metody jsou však nejen se zdarem aplikovatelné v psychologii apod., ale někdy jsou i vintegrovatelné do metodologie marxistické. Na druhé straně nelze nicméně nevidět (zvláště v tom případě, vezmeme-li v úvahu, že za ukázky z děl existencionalistů a před ukázkou z Husserlova díla byly ještě zařazeny výňatky z děl Santayanových a Croceho), že se takovým způsobem „jakoby odtrhl“ existencialismus od základního zdroje své metody, a myslím, že nejen od tohoto zdroje.

Nepovažují se za kompetentního ve věci jazykové kvality slovenských překladů. V každém případě však vysoce kladně hodnotím skutečnost, že někteří překladatelé připojili k svým překladům vysvětlivky. Domnívám se, že bez takových vysvětlivek se může obejít jen překladatel, který je, pokud jde o odbornou terminologii, normotvornou autoritou, nebo překladatel těch ukázek, v nichž v podstatě terminologické problémy nejsou.

*

Jeden ze základních smyslů *Antologie z děl filozofov* spatřuji v tom, že v našich podmínkách vytváří předpoklady k informované a seriózní kritice nemarxistické filosofie. Filosof-specialista, který bude psát kritiku toho nebo onoho směru, sáhne pochopitelně ke kompletním pramenům a k mnoha dalším dílům, i k těm, která dosud nikdo nepřeložil. *Antologie* však nejen vytváří pro široký aktiv pedagogů a propagandistů uvedené předpoklady, ale její čtvrt-

tý až devátý svazek umožňuje, popř. umožní také filosofovi, který se specializuje na kritiku buržoazní filosofie, aby se mohl důkladně a bez velkých technických potíží zamýšlet nejen nad historií filosofického myšlení novověku, ale také nad mnohými

souvislostmi kritizovaného směru s ostatními filosofickými směry a tendencemi. Recenzovaný svazek skutečně v bohaté míře tento smysl, toto poslání celé Antologie naplňuje.

Ludvík Tošenovský

METODOLÓGOV POHLAD NA FILOZOFIU

Riškova knižka o metodológii a filozofii¹ je tematicky ojedinelá v domácej produkcii; zaoberá sa problémom, ktorý ani v svetovej literatúre nie je predmetom častej pozornosti. Preto sa nazdávam, že už samo objavenie sa takéhoto titulu je v kontexte slovenskej filozofie natoľko významným faktorom, že si zaslúži — žiaľ, aspoň oneskorenú — recenziu.

Riška vychádza zo všeobecnejších polôh (charakterizuje metodológiu, logiku a filozofiu a ich vzájomné vzťahy, analyzuje pojem metódy a načrtáva logickú analýzu jazyka), prechádza postupne k „metafilozofickým“ úvahám o jazyku filozofie, o význame a pravdivosti filozofických výrokov, o filozofickom uvažovaní a princípoch filozofie, kladie si otázku, o čom hovoria výroky filozofie, a v posledných dvoch kapitolách hovorí o filozofickej analýze a o chápaní filozofických metód.

Práca nepredpokladá nijaké poznatky z logiky a metodológie, preto aspoň náznakovito zavádza na vhodných miestach mnoho pojmov a načrtáva rôzne logické a metodologické teórie, ktoré môžu byť relevantné pre metafilozofické úvahy. Ide napríklad o pojmy algoritmu, syntaktických kategórií, logickej formy, kognitívneho, emotívneho a motivačného významu, zmyslu a denotátu, formálnych a materiálnych chýb v usudzovaní, axiomatizácie, analytickej a priórnej pravdivosti, význa-

mového postulátu, definície, vyplývania, pravdepodobného usudzovania, nezlučiteľnosti, interpretácie formalizovaných systémov, explikácie, univerzálií atď. a o teórie, ako: Tarského teória pravdy, novopozitivistická kritika významu filozofických výrokov, Quineova teória ontologickej závislosti, Russellova teória typov, kalkuly individuí, formálne ontológie, teória deskripcii a podobne. Na mnohých miestach sa uspokojuje iba s tým, že zdôrazní význam určitého pojmu alebo teórie pre filozofiu a odkáže na literatúru, v ktorej sa možno s danou problematikou oboznámiť podrobnejšie. V tejto súvislosti treba poznamenať, že Ríškova veľká informovanosť je neobvyčajne cenná a podstatne prispieva k hodnote knižky — vďaka tejto veľkej informovanosti je práca vlastne veľmi zasväteným úvodom do štúdia rozoberaných problémov, pričom odkazy na literatúru plnia funkciu spoľahlivých sprievodcov po tejto u nás neznámej oblasti. V tomto smere nesmierne zvyšuje klady knihy aj bohatá bibliografia.

Zaujímavá je kapitola o filozofickej analýze, obsahujúca momenty z predhistórie analytickej filozofie a rozlíšenie jazykovej, konceptuálnej a vecnej analýzy. Pokiaľ viem, ide o prvé miesto v slovenskej filozofickej literatúre, ktoré by poukazovalo na to, že analytickú filozofiu nemožno stotožňovať s logickým empirizmom a ktoré by zoznamovalo čitateľa s britskou analyticou a lingvistickou filozofiou.

Ďalším dôležitým kladom knižky je, že sa neuspokojuje so simplifikujúcim a ra-

¹ Augustín Riška, *Metodológia a filozofia*, Vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava 1968, s. 202.